

امام خمینی و سیاست خارجی

خارجی یکی از بزرگ‌ترین ابزارهای تامین تمامیت ارضی، امنیت ملی، اعتبار بین‌المللی، پیشبرد اهداف و برنامه‌های ملی در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و ... است.

بر پایه تعریفی دیگر، شیوه نگرش دولت نسبت به جامعه بین‌الملل را سیاست خارجی آن دولت می‌نامند.

تدوین راهبرد و برنامه‌های عمل توسط یک دولت در مقابل دیگر دولت‌ها و واحدهای بین‌المللی به منظور دسترسی به اهداف مشخص نیز سیاست خارجی آن دولت نامیده می‌شود. در نهایت، مجموعه خط‌مشی‌ها، تدابیر، روش‌ها و موضع‌گیری‌های یک دولت در برخورد با امور و مسایل خارجی در چارچوب اهداف کلی حاکم بر نظام سیاسی، سیاست خارجی دولت تعریف می‌شود.

باز خرداد - ماه امام - فرا رسید و سراسر کشور را در سوگ و عزا فرو برد. خردادای که آغاز جنبش را رقم زد و پایان عمر رهبرش را فریاد کشید.

ضمن عرض تسلیت به همه همکاران عزیز، نوزدهمین سالگرد رحلت امام خمینی را گرامی می‌داریم و همچون سال‌های گذشته به بررسی یکی از ابعاد فکری ایشان می‌پردازیم.

در سال جاری موضوع سیاست خارجی را دستمایه این تحلیل قرار می‌دهیم و نظرات آن بزرگ را در این زمینه وا می‌کاویم.

سیاست خارجی عبارت است از مدیریت و تنظیم مناسبات و روابط با کشورها، سازمان‌ها و مجامع بین‌المللی و واحدهای سیاسی خارجی، به منظور تامین منافع ملی، توسعه همه‌جانبه کشور، گسترش ارزش‌های نظام در جهان و حفظ حاکمیت و تمامیت ارضی کشور. به عبارت دیگر، سیاست

معرض خطر قرار می‌گرفت، با تصمیمی عاقلانه و به موقع کشور را از آن تهدید رها می‌ساخت. پذیرفتن قطعنامه ۵۹۸ و پایان دادن به جنگ تحمیلی هشت ساله که از عهده هیچ فرد دیگری جز امام خمینی بر نمی‌آمد، در این چارچوب قابل تحلیل است. ایشان به تعبیر خود حاضر به نوشیدن جام زهر شد تا ایران و نظام جمهوری اسلامی پابرجا بماند و ذره‌ای به منافع ملی و تمامیت ارضی کشور ضربه وارد نشود.

ادامه جنگ هشت ساله نیز در چارچوب دفاع از تمامیت ارضی ایران بود تا دیگر هیچ متجاوزی یارای تجاوز و حمله دیگر به این مرز و بوم کهن نداشته باشد. این تصمیم نیز بر مبنای واقعیات موجود اتخاذ گردیده بود و تا زمانی که منطق ادامه آن را حکم می‌کرد، ادامه یافت.

در سال ۱۹۸۲ و پس از حمله اسرائیل به لبنان و اشغال این کشور، تعدادی از افراد در ایران که مسؤولیت‌هایی هم در برخی از ارگان‌های نظامی برعهده داشتند، بر مبنای وظیفه انقلابی، تصمیم به مبارزه مستقیم و رو در رو با اسرائیل گرفتند و تعدادی از نیروهای نظامی ایران را به لبنان اعزام کردند. امام خمینی پس از اطلاع از این موضوع با بینشی عاقلانه اعلام کرد که راه قدس از کربلا می‌گذرد و از این طریق اعزام نیرو به لبنان را زیر سؤال برد.

اعزام نیرو به کشور لبنان برای مبارزه با اسرائیل در زمانی انجام گرفت که پنج استان کشور در اشغال متجاوزان بعثی بود. در چنین شرایطی مبارزه برای رفع اشغال و اخراج متجاوز از کشور و آزادسازی خاک ایران عزیز عاقلانه است و یا بی‌توجه به این

در سیاست خارجی اصل بر داشتن ارتباط و رابطه با دیگر کشورها، سازمان‌ها و مجامع بین‌المللی است و نیازی به دلیل و برهان ندارد. آنچه در سیاست خارجی نیاز به علت دارد، عدم رابطه است که باید این علت بسیار قوی و محکم باشد.

نوع و چگونگی رابطه با دیگران مرتبط با مبانی و ساختار فکری و باورهای دولت‌مردان و سیاستمداران یک کشور می‌باشد و بر این مبنای شیوه رفتار سیاسی یک دولت در جامعه بین‌الملل مشخص می‌گردد. به عبارت دیگر، ورود هر دولت به عرصه جهانی بر پایه اهداف و انگیزه‌هایی است که ناشی از نیازها و خاستگاه‌های ذهنی آن دولت می‌باشد.

با نگاهی بر تعاریف گوناگون از سیاست خارجی و همچنین تجربیات مکتسبه در این زمینه می‌توان به این نتیجه رسید که حفظ منافع ملی، امنیت ملی، پیشرفت کشور در زمینه‌های مختلف و گسترش ارزش‌های جمهوری اسلامی ایران از اهداف اصلی سیاست خارجی است که امام خمینی به تمامی این ابعاد در طول حاکمیت خویش توجه نموده است. منافع ملی در کشورهای با حکومت مردمی به منافع مردم، نظام حاکم و کشور باز می‌گردد که با خط مشی امام خمینی در سیاست خارجی تمامی این منافع تامین می‌شود.

ویژگی اصلی سیاست خارجی امام خمینی عقل‌گرایی و به کارگیری منطق در این زمینه بود. ایشان حفظ نظام جمهوری اسلامی ایران را از اوجب واجبات می‌دانست و خدشه‌دار شدن نظام را گناهی بزرگ می‌پنداشت و به محض این که در سیاست خارجی اتفاقی می‌افتاد که نظام و کشور در

موضوع و اقدام برای مبارزه مستقیم با اسرائیل. امام خمینی برای روشن نمودن اهمیت قضیه گفتند که در این اقدام کلاه سرتان رفته است، زیرا وظیفه اصلی اخراج متجاوز بعثی از کشور می‌باشد.

این اقدام عاقلانه امام باعث توجه جدی نیروی نظامی داخلی به جنگ تحمیلی و در نهایت، رفع اشغال از کشور شد و از جانب دیگر عامل تشکیل حزب‌الله لبنان و اخراج اسرائیل از این کشور در سال‌های بعد گردید.

پس از انتخاب شهید رجایی به‌عنوان رئیس‌جمهور در ایران، روسای جمهور کشورهای مختلف پیام تبریک برای ایشان ارسال می‌کردند. فرانسوا میتران رئیس‌جمهور وقت فرانسه نیز برای ایشان پیام تبریک ارسال داشت. شهید رجایی در پاسخ موضع انقلابی گرفت و مطالبی را در نامه‌اش گنجانده که جنبه دیپلماتیک نداشت.

امام خمینی در ملاقات با شهید رجایی به ایشان تذکر دادند که مطالب نامه شما همه خوب و صحیح بود اما این نامه، نامه یک رئیس‌جمهور برای رئیس‌جمهور دیگر نبود. اصطلاحی که شهید رجایی خود پس از این ملاقات استفاده می‌کرد، این بود که امام امروز گوش مرا کشید.

در یک مقطع زمانی در وزارت امور خارجه این خبر پخش شد که امام گفته‌اند تا منزوی نشویم مستقل نخواهیم شد و شرط استقلال انزوای بین‌المللی است. این خبر به گوش امام رسید. ایشان در ملاقاتی که با اعضای وزارت خارجه که راقم این سطور نیز در آن حضور داشت، این مطلب را رد کرد و این موضع را غلط دانست و انزوای بین‌المللی را برای کشور خطرناک توصیف کرد.

پس از کشتار مظلومانه حجاج ایران در عربستان سعودی در سال ۱۳۶۶، انجام فریضه حج تا چند سال تعطیل گردید و امام اعلام کردند که اگر از صدام بگذریم از فهد نخواهیم گذشت. ایشان بعد از مدتی به وزارت امور خارجه توصیه کردند که مجدداً رابطه با عربستان سعودی فعال شود تا انجام فریضه حج مجدداً برقرار گردد. امام با همان اندیشه عقل‌گرایانه این تصمیم را گرفتند و علی‌رغم سختی اتخاذ چنین تصمیمی، اظهار داشتند ما نمی‌توانیم مردمان را از انجام این وظیفه الهی محروم گردانیم.

صدور انقلاب از شعارهایی بود که امام تأکید زیادی بر آن داشتند. این شعار بر مبنای همان تعریف اولیه از سیاست خارجی به معنی گسترش ارزش‌های نظام در جهان بود. پس از مدتی این شعار با مخالفت بین‌المللی مواجه شد و این تصور پیش آمد که ایران تصمیم به اعزام نیروی نظامی به کشورهای همسایه دارد تا در آن کشورها انقلاب شود و دولت‌های آن‌ها ساقط گردد.

از آن‌جا که این تفسیر از صدور انقلاب زمینه تهدید جدی، به ویژه در زمان جنگ تحمیلی، علیه ایران به وجود می‌آورد، امام خمینی در یک موضع‌گیری عاقلانه صدور انقلاب را به معنی معرفی انقلاب به مردم دنیا و بیداری ملت‌ها دانسته و دخالت در امور داخلی کشورها را رد می‌کند. ایشان در این زمینه چنین می‌گویند:

این‌که می‌گوییم باید انقلاب ما به همه جا صادر بشود، این معنی غلط را از آن برداشت نکنند که ما می‌خواهیم کشور گشایی کنیم. ما همه کشورهای مسلمین را از خودمان می‌دانیم. همه کشورها باید

می‌خواهیم حرفمان را به دنیا برسانیم که یکی از آن مراکز، وزارت امور خارجه است که باید مسایل ایران و اسلام و گرفتاری‌هایی که ایران از شرق و غرب داشته است، به دنیا برساند و به دنیا بگوید که می‌خواهیم این گونه عمل کنیم و روابط حسنه داشته باشیم (۳).

استقلال در روابط خارجی، آزادی در سیاست داخلی و مشارکت مردم در انتخاب حکومت از اصول اساسی اندیشه امام بود که در شعارهای انقلاب با دقت تمام مطرح گردید. استقلال، آزادی جمهوری اسلامی و شعار نه شرقی نه غربی جمهوری اسلامی برگرفته از همین اندیشه بود که سلطه را در روابط خارجی و استبداد در سیاست داخلی را نفی می‌کرد. این هر دو شعار ناشی از تجربیات طولانی مدت امام خمینی در صحنه سیاسی ایران بود که دیکتاتوری و وابستگی به خارج را بزرگ‌ترین معضل سیاسی ایران می‌دانست.

بر همین مبنا، استقلال و آزادی دو شعار اصلی انقلاب اسلامی گردید تا مشخص شود که در حکومت جدید اثری از استبداد و سلطه خارجی حامی رژیم مستبد وجود ندارد و این تنها و تنها مردم ایران هستند که حاکمیت و حکومت را شکل می‌دهند و تغییرات در چارچوب نظام جمهوری اسلامی و با رای مردم و بدون دخالت هیچ قدرت داخلی و خارجی صورت می‌پذیرد.

طرح شعار نه شرقی نه غربی در ابتدای تشکیل دولت جمهوری اسلامی ایران برای بعضی از انقلابیون کم تجربه در سیاست خارجی این توهم را به وجود آورده بود که باید رابطه را با شرق و غرب قطع نمود و فقط به رابطه با چند دولت و مردم این

در محل خودشان باشند، ما می‌خواهیم این چیزی که در ایران واقع شد و این بیداری که در ایران واقع شد و خودشان از ابرقدرت‌ها فاصله گرفتند و دست آن‌ها را از مخازن خودشان کوتاه کردند، این در همه ملت‌ها و همه دولت‌ها بشود. آرزوی ما این است. معنی صدور انقلاب ما این است که همه ملت‌ها بیدار بشوند و همه دولت‌ها بیدار بشوند و خودشان را از این گرفتاری که دارند و از این تحت سلطه بودن که هستند و از این که همه مخازن آن‌ها دارد به بادی می‌رود و خودشان به نحو فقر زندگی می‌کنند، نجات بدهند (۱).

امام خمینی در تاریخ ۵۹/۵/۱۸ در جمع شرکت‌کنندگان کنگره آزادی قدس یعنی حدود یک سال و نیم بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، صدور انقلاب را چنین تعریف می‌کند:

ما که می‌گوییم «انقلاب ما می‌خواهیم صادر کنیم» می‌خواهیم همین معنایی که پیدا شد، همین معنویتی که پیدا شده است در ایران، همین مسایلی که در ایران پیدا شده، ما می‌خواهیم این را صادر کنیم، ما نمی‌خواهیم شمشیر بکشیم و تفنگ بکشیم و حمله کنیم. عراق با ما الآن مدت‌ها است دارد حمله می‌کند و ما هیچ حمله‌ای به آن‌ها نمی‌کنیم، آن‌ها حمله می‌کنند ما دفاع می‌کنیم، دفاع لازم است (۲).

امام مجدداً در دیدار با سفرا و کارداران جمهوری اسلامی ایران در کشورهای آفریقایی به دیدگاه خود نسبت به صدور انقلاب تاکید می‌کند و چنین می‌گوید:

ما از اول گفتیم می‌خواهیم انقلابمان را صادر کنیم. صدور انقلاب به لشکرکشی نیست بلکه

کشورها بسنده کرد. این افراد به معنای اصلی شعار نه شرقی نه غربی که به معنای نفی سلطه شرق و غرب است و نه نفی رابطه با آنها توجه ننموده و سیاستی را پیشنهاد می‌دادند که سرنوشتی جز انزوا در صحنه بین‌الملل برای ایران رقم نمی‌زد. این انزوای سیاسی همان خواسته آمریکا بود که برای ضربه زدن به انقلاب اسلامی ایران هیچ فرصتی را از دست نمی‌داد. در صحنه بین‌الملل حمله به یک کشور منزوی و دورافتاده از مجامع جهانی و بی‌ارتباط با کشورها بسیار آسان‌تر از تجاوز به کشوری است که دارای اعتبار بین‌المللی است و در تمام صحنه‌های جهان حضوری فعال دارد.

امام خمینی که درک بسیار دقیقی از این مساله داشت و انزوای بین‌المللی را خطری بزرگ برای حکومت نوپای جمهوری اسلامی ایران می‌دانست، در جمع وزیر، معاونین و وزارت امور خارجه، سفرا و کارداران جمهوری اسلامی ایران در کشورهای عربی و آفریقایی که اینجانب نیز در آن محل حضور داشتیم، در مورد انزوای سیاسی و بین‌المللی چنین گفت:

مساله دیگر هم این است که ما نمی‌خواهیم در یک کشوری زندگی کنیم که از دنیا منعزل باشد. ایران امروز نمی‌تواند این طور باشد، بلکه کشورهای دیگر هم نمی‌تواند این طور باشد که در یک جا بنشینند و مرزهایشان را ببندند، این غیرمعقول است. امروز دنیا مانند یک عائله و یک شهر است و یک شهر دارای محله‌های مختلفی است که با هم ارتباط دارد. وقتی دنیا وضعیتش این طور است، ما نباید منعزل باشیم. ما باید با کشورهایی که با ما هستند و ما را اذیت نمی‌کنند،

روابط داشته باشیم و آقایان در فکر این باشند و روابط را تحکیم کنند. البته ما با آنها که بخواهند به ما تعدی کنند، نمی‌توانیم بسازیم و از اول هم اعلام کردیم، مگر آنها خودشان را اصلاح کنند. این معنا که گاهی اهل غرض یا جهال این حرف را می‌زنند که ما نباید روابط داشته باشیم، از باب این است که یا نمی‌فهمند یا غرض دارند، زیرا تا انسان جاهل یا مخالف با اصل نظام نباشد، نمی‌تواند بگوید یک نظام باید از دنیا منعزل باشد. بنابراین اگر زمزمه‌ای می‌شود آنها را نباید به حساب آورد زیرا آنها غرض سیاسی دارند والا آدم عاقل که توجه به این مسایل دارد می‌داند آدم وضعیتش چه جور است. و اسلام یک نظام اجتماعی و حکومتی است و می‌خواهد با همه عالم روابط داشته باشد. در زمان صدر اسلام که خود رسول الله سفیر می‌فرستادند به اطراف، این حرف را نمی‌زدند. در هر صورت ما باید روابط داشته باشیم. آنها که غرض ندارند، ما هم با آنها غرض نداریم، کم کم باید روابط حسنه بشود. من امیدوارم این عمل را انجام دهید و دولت هم موفق باشد. منتها نباید تحت سلطه خارجی باشیم. نباید آنها دخالت در امور ما بکنند و نباید به ما خط بدهند (۴).

عدم دخالت در امور داخلی کشورها از جانب دولت‌های دیگر از اصولی است که در روابط بین‌الملل پذیرفته شده و ناقضین این اصل در حقوق بین‌الملل مجرم شناخته می‌شوند. این اصل مردم هر کشور را حاکم بر سرنوشت خود می‌داند و مخالف دخالت دولت‌های بیگانه در امور داخلی یک کشور است.

مسلمین است، اتحاد ممالک اسلامی است، برادری با جمیع فرق مسلمین است در تمام نقاط عالم، هم پیمانی با تمام دول اسلامی است در سراسر جهان، مقابل صهیونیست، مقابل اسرائیل (۶).

بررسی دقیق‌تر اندیشه‌های امام خمینی در زمینه سیاست خارجی در قبل و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی مشخص می‌سازد که ایشان در این بعد کاملاً منطقی و عقل‌گرا بوده و منافع ملی، حفظ تمامیت ارضی ایران، توسعه کشور و گسترش ارزش‌های نظام را اهداف اصلی سیاست خارجی خود قرار داده است. این عقل‌گرایی و به کارگیری منطق در روابط بین‌الملل، عامل اصلی در جلوگیری از تفکرات توهم‌آلودی بود که می‌توانست کشور را در معرض تهدید جدی قرار دهد و دستاوردهای ارزشمند انقلاب اسلامی ایران را به سوی نابودی ببرد.

دکتر سید محمد صدر

امام خمینی با آگاهی نسبت به حساسیت جامعه بین‌الملل در مورد این اصل، آن را تأیید و عدم دخالت در امور دیگر کشورها و احترام متقابل و نفی ظلم را مورد تأکید قرار داد. ایشان در این زمینه در پاسخ به سوال خبرنگار آمریکایی در مورد چگونگی روابط با دولت آمریکا در صورت بر سر کار آمدن دولت جمهوری اسلامی ایران چنین می‌گوید:

مانمی خواهیم به آمریکا ظلم بکنیم و نمی خواهیم زیر بار ظلم آمریکا برویم، کارهایی که کرده‌اند، ظلم به ما بوده که آن را تحمل نخواهیم کرد. ما روابط دوستانه با همه ملت داریم و دولت‌ها هم اگر با ما به‌طور احترام رفتار کنند، احترام متقابل را داریم (۵).

وحدت جهان اسلام و حمایت از نهضت‌های آزادی‌بخش و به ویژه مبارزات ضد صهیونیستی از اصول دیگری بود که مورد اهتمام امام خمینی قرار داشت. این دو اصل به‌طور کامل موجب تقویت جمهوری اسلامی ایران در جهان و باعث تضعیف عامل اصلی آمریکا در منطقه یعنی اسرائیل بود. این دو اصل مکمل یکدیگر بوده، زیرا مهم‌ترین مشکل جهان اسلام در حال حاضر وجود اسرائیل و اشغال سرزمین فلسطین و حمایت همه جانبه آمریکا و غرب از این رژیم است.

این دو اصل سیاست خارجی امام، ایران را در کنار کلیه مسلمانان جهان قرار می‌دهد و آسیب‌پذیری کشور را در مقابل اقدامات آمریکا کاهش می‌دهد. امام خمینی در این مورد چنین می‌گوید:

ما برای دفاع از اسلام و ممالک اسلامی و استقلال ممالک اسلامی در هر حال مهیا هستیم. برنامه ما که برنامه اسلام است، وحدت کلمه

منابع

۱. صحیفه نور، جلد ۱۳، مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۶۲، ص ۱۲۷
۲. صحیفه نور، جلد ۱۲، ۱۳۶۱، ص ۲۸۳
۳. صحیفه نور، جلد ۱۹، ۱۳۶۸، ص ۲۴۲
۴. صحیفه نور، جلد ۱۹، ۱۳۶۸، ص ۲۴۲
۵. صحیفه نور، جلد ۳، ۱۳۶۱، ص ۲۷۵
۶. صحیفه نور، جلد ۱، ۱۳۶۱، ص ۸۴

